

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

дорослі люди, з якими безпосередньо спілкуються учні.

Отже, важливе завдання педагогів – забезпечити розбудову освітнього простору, у якому особистість із раннього дитинства усвідомлювала б свою суспільну значущість і через систему тренінгів набула досвіду взаємодії із соціумом.

Література:

1. Гуров В. Н. Семья в системе формирования современной личности // Пед. образование и наука. – 2001. – №4. – С. 19-40.
2. Киричук О. В. Формування в учнів активної життєвої позиції. – К.: Рад. школа, 1983. – 136с.
3. Технологія проведення тренінгів з формування здорового способу життя молоді / Г. М. Бевз, О. П. Главник. – К., 2005. – С. 88- 146.
4. Фопель К. Технология ведения тренинга. Теория и практика / пер. с нем. – М.: Генеза, 2003. – С. 8-38. – 272с.
5. Швацкий С. Роль среды в педагогическом процессе // Народное образование. – 1964. – С. 183.

Комінарець Т. В.*

ОСОБЛИВІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕГРОВАНИХ УРОКІВ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ЛІТЕРАТУРИ В СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ

У статті висвітлено місце і значення інтегрованих уроків у викладанні літератури в загальноосвітній школі.

Пріоритетним напрямком у розвитку освіти України у XXI столітті є «підготовка людей високої освіченості й моралі, кваліфікованих спеціалістів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння та впровадження науково містких та інформаційних технологій, мобільності та конкурентоспроможності на ринку праці» [6, с.34].

Реформування освіти в Україні спрямоване на забезпечення переходу до гуманістично-інноваційної моделі, яка сприятиме зростанню інтелектуального, культурного та духовно-морального потенціалу майбутніх свідомих громадян нашої країни. Базою для поліпшення якості освіти є створення інноваційного підходу, що зазначено в «Положенні про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» з метою впорядкування інноваційної освітньої діяльності в системі освіти. А стратегічними пріоритетами діяльності вчителя світової літератури є інтеграція в сучасний суспільний простір через комунікативне поле. На виконання пріоритетних завдань у галузі освіти в нашій діяльності реалізується й мета державної політики щодо розвитку освіти, яка полягає у створенні умов для розвитку особистості й творчої самореалізації кожного громадянина України, вихованні покоління людей, здатних ефективно працювати й

---

* © **Комінарець Т. В.**

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

навчатися протягом життя.

Щоб це відбулося, маємо подбати про вдосконалення професійної майстерності й професійної компетентності вчителя літератури, теоретичне обґрунтування та практичне впровадження ідей інтеграції й технологізації педагогічного процесу, які є відображенням змін у професійно-кваліфікаційній структурі діяльності філолога.

Інтеграція – явище більш глибоке, ніж залучення знань суміжних наук або видів мистецтва для роз'яснення тих чи інших теоретичних положень або фактичних відомостей. Вона являє собою розгляд предмета вивчення – будь то образ епохи, що викликала до життя той чи інший літературний твір, історична особа, художній образ, культурний напрям і т. д. – у єдності й цілісності, при зіставленні точок зору, виражених представниками різних наук або засобами різних видів мистецтва.

У ході інтегрованого уроку дуже важливо розглянути факти використання сюжетів літературних творів в інших видах мистецтва – живопису, музиці, архітектурі, театрі та кіно. На таких уроках відомості різних наук і мистецтв не тільки доповнюють одне одного, але й становлять певний сплав, комплекс, необхідний для сприйняття учнями предмета вивчення в цілому.

У системі вивчення літературної теми інтегрований урок може бути вступним у тему (оглядовим) і випереджати розгляд творчості того чи іншого письменника або літературного напрямку. Такий урок «Класицизм у літературі та інших видах мистецтва Франції XVII століття» комплексно показує витoki, історичні корені даного художнього напрямку, що дає уявлення про видатних державних діячів і діячів культури XVII століття й готує школярів до знайомства із трагедією П. Корнеля «Сід» та комедією Ж. Б. Мольєра «Міщанин у дворянстві». Інтегрований урок може входити в систему уроків з аналізу твору, наприклад, урок, на якому розглядаються особливості прочитання комедії Д. І. Фонвізіна «Недоук» істориками та літературознавцями або урок із вивчення комедії А. С. Грибоедова «Лихо з розуму». Дуже корисно проводити уроки такого типу в якості заключних із літературної теми й показувати на них життя того чи іншого літературного сюжету у творах інших видів мистецтва.

На відміну від звичайних уроків із використанням міжпредметних зв'язків інтегровані уроки можуть проводитися спільно двома або кількома вчителями – словесником і істориком, словесником і викладачем образотворчого мистецтва й музики, словесником і керівником театральної студії; урок може проводитися навіть спільно з фізиком залежно від теми заняття, (наприклад, «що відбувалося у квартирі № 50» – за романом М. А. Булгакова «Майстер і Маргарита»). Участь учителів суміжних предметів як співведучих уроку або

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

консультантів учнів забезпечує високий рівень його підготовки й рівнозначність представлених матеріалів для характеристики предмета розгляду.

Інтегровані уроки, у своїй більшості, мають оригінальну форму проведення, а це, безперечно, зацікавлює учнів. Уже сам факт присутності більше одного вчителя на уроці збуджує цікавість учнів, що не може не позначитися на високому рівні запам'ятовування. Крім цього, інтегровані уроки, проведені в нестандартному форматі, як-от: диспут, конференція, вистава, суд, аукціон і таке інше – сприяють кращому запам'ятовуванню опрацьованого матеріалу.

Художнє освоєння світу, що є одним із важливих завдань інтегрованого уроку літератури, являє собою синтетичну єдність чотирьох основних видів діяльності: пізнавальної, ціннісно-орієнтаційної, перетворювальної й комунікативної. Крім того, велике значення для розвитку особистості має художньо-творча діяльність. Характеризуючи зв'язок між художньою й комунікативною діяльністю, М. С. Каган пише: «... між ними знаходяться різноманітні конкретні дії, у яких комунікативні устремління людини виступають у вигляді гри, що поєднується в різних пропорціях із мистецтвом. Ці художньо-ігрові форми діяльності найбільш повно і яскраво представлені в житті дитини. Психологи їх зазвичай називають рольовими іграми або сюжетними іграми, хоча точніше всього було б іменувати їх художніми іграми. І в житті дорослої людини ігрова діяльність та деякі інші форми спілкування бувають художньо організованими, художньо сконструйованими» [7, с.95].

До проблеми інтегрованих уроків звертаються й інші вчені. Так, Л. Варзацька та Л. Дворецька пропонують методику інтегрованого уроку мови, розглядаючи найголовніші його особливості: сутність інтегрованого уроку, розвивальні можливості видів діяльності, місце інтегрованих уроків у навчально-виховному процесі, принципи організації та структура інтегрованого уроку, види мовних завдань та календарне планування таких уроків [4, с.31].

Таким чином, діяльнісний підхід до формування та розвитку творчої індивідуальності особистості на інтегрованих уроках стає провідним. Успішній реалізації його сприяє врахування філософських, лінгвістичних, психолого-педагогічних, художньо-естетичних та дидактичних концепцій минулого й сучасності.

Творча діяльність учнів на інтегрованих уроках може бути різноманітною. Іноді вона вимагає «занурення» суб'єкта в культурне життя епохи, як це запропоновано зробити, наприклад, на уроці «Давньогрецький театр». Зсередини тієї чи іншої епохи, у процесі уявного занурення в неї, виконання ролей її представників учні формулюють вислови різного виду й жанру. Вони беруть на себе функції мандрівників, завсідників художніх

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

салонів, відвідувачів театрів і концертів, представників газетної і журнальної критики. Важливим результатом такого «занурення» є не тільки засвоєння інтегрованих відомостей про епоху або її духовні компоненти, але й засвоєння мовного стилю тієї епохи, що важливо для повноцінного пізнання художніх творів, створених у цю епоху, і в цілому для вдосконалення мовної діяльності, її збагачення й різноманітності.

Другий тип діяльності на інтегрованих уроках не вимагає безпосереднього занурення в контекст епохи, за його допомогою вона вивчається мов би ззовні, очима сьогоденського активного читача й глядача, дослідника-історика, мистецтвознавця, екскурсовода, літературного критика, біографа, бібліографа, актора, читця, театрознавця.

Функції кожного активного учасника інтегрованого уроку («уроку-панорами») включають у себе підготовку матеріалу, а також монологічних висловлювань та діалогів різних видів і жанрів. Звернемо особливу увагу на діалоги, бо від уміння вести діалоги залежить правильне стикування матеріалу різних галузей знання навколо предмета розгляду, рівноправність його подання, характер дискусії, яка може виникнути при зіставленні різних точок зору.

Інтегрований урок об'єднує блоки знань із різних навчальних предметів, тем навколо однієї проблеми з метою інформаційного та емоційного збагачення сприймання, мислення, почуттів учня, що дає змогу пізнавати певне явище різнобічно, досягати цілісності знань. Він спрямований на розкриття загальних закономірностей, законів, ідей, теорій, відображених у різних науках і відповідних навчальних предметах. Цей урок забезпечує формування в учнів цілісної системи уявлень про діалектико-матеріалістичні закони пізнання навколишнього світу в їх взаємозв'язку та взаємозумовленості і сприяє поглибленню та розширенню знань учнів, діапазону їх практичного застосування.

Мета інтегрованих уроків – формування в учнів цілісного світогляду про навколишній світ, активізація їх пізнавальної діяльності; підвищення якості засвоєння сприйнятого матеріалу; створення творчої атмосфери в колективі учнів; виявлення здібностей учнів та їх особливостей; формування навичок самостійної роботи школярів із додатковою довідковою літературою, таблицями міжпредметних зв'язків, опорними схемами; підвищення інтересу учнів до матеріалу, що вивчається; ефективна реалізація розвивально-виховної функції навчання.

Відмінність інтегрованого уроку від традиційного в тому, що предметом вивчення (аналізу) на такому уроці виступають багатопланові об'єкти, інформація про сутність яких міститься в різних навчальних дисциплінах; широка палітра використання міжпредметних зв'язків при різнобічному розгляді однопланових

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

об'єктів; своєрідна структура, методи, прийоми й засоби, які сприяють його організації й реалізації поставлених цілей.

Елементи змісту інтегрованих уроків:

- знання, уміння й навички (лінійні та пересічні);
- досвід творчої діяльності;
- досвід емоційно-ціннісного ставлення до дійсності (світу, суспільства, людини) [1, с. 8].

Інтегративна цілісність уроку потребує наявності однакового рівня спільності взаємодіючих елементів, спільної мети для всіх процесів взаємодії, спрямованої на досягнення кінцевого результату.

Інтегрований урок може будуватися в межах одного навчального предмета (внутрішньо-предметна інтеграція) вгаслідок інтегрованого змісту кількох навчальних дисциплін (міжпредметна інтеграція) або на змістовій основі інтегрованого курсу.

Особливість інтегрованих уроків також і в тому, що учні на таких уроках не гублять із поля зору вихідну проблему, а розширюють і поглиблюють коло пов'язаних із нею знань. Особливий напрямок становлять інтегровані уроки, побудовані на основі змісту інтегрованих курсів, відповідно до інтегрованих програм.

Згідно з проведеними дослідженнями, можна стверджувати, що інтегровані уроки, подібно до традиційних, можна класифікувати за наступними ознаками:

За етапами навчальної діяльності:

- 1) вступні інтегровані уроки;
- 2) інтегровані уроки первинного ознайомлення з матеріалом;
- 3) інтегровані уроки формування понять, вивчення законів і правил;
- 4) інтегровані уроки застосування знань на практиці;
- 5) інтегровані уроки формування практичних умінь і навичок;
- 6) інтегровані уроки повторення й узагальнення матеріалу.

Вважаємо, що саме ця класифікація більш підходить до особливості інтегрованих уроків [2, с. 9].

Серед загальних вимог, яким повинен відповідати якісний інтегрований урок, виділяють наступні:

1. Використання нових досягнень науки, передової педагогічної практики, побудови уроку на основі закономірностей навчально-виховного процесу.

2. Інформація на уроці в оптимальному співвідношенні всіх дидактичних принципів і правил.

3. Забезпечення належних умов для продуктивної пізнавальної діяльності учнів з урахуванням їхніх інтересів, здібностей і потреб.

НА ДОПОМОГУ ПЕДАГОГУ

4. Зв'язок із раніше засвоєними знаннями і вміннями, опора на досягнутий рівень розвитку учнів.

5. Мотивація й активізація розвитку всіх сфер особистості.

6. Логічність і емоційність усіх етапів навчально-виховної діяльності.

7. Ефективність використання педагогічних засобів.

8. Зв'язок із життям, особистим досвідом учнів.

9. Формування практично необхідних знань, умінь, навичок, раціональних прийомів мислення й діяльності.

10. Формування вміння вчитися, потреби постійно поповнювати обсяг знань.

11. Ретельна діяльність, прогнозування, проектування й планування кожного уроку [5, с.28].

Інтегрований урок, як і звичайний традиційний урок, спрямований на досягнення триєдиної мети. З урахуванням цього загальні вимоги до уроку конкретизуються в дидактичних, виховних і розвивальних вимогах.

Такий урок вимагає особливої технології його проведення. Ця особливість полягає в активізації творчої діяльності учнів з оволодіння знаннями на інтегрованому уроці, прояві індивідуальних творчих здібностей та обдарованості особистості школяра. Даний вид уроку вимагає поєднання різноманітних видів людської діяльності – розумової, мовленнєвої, комунікативної, діяльності наукового та художньо-естетичного характеру, що має сприяти розвитку відтворювальної і творчої уяви особистості, пам'яті, мовлення, збагаченню емоційного світу.

У цілому діяльність учнів у ході інтегрованого уроку відбувається в безпосередньому взаємозв'язку з духовним становленням особистості, збагаченням її внутрішнього світу.

Інтегровані уроки створюють виняткові можливості для розвитку мовлення учнів на міжнауковій основі: удосконалюються стилістичні вміння школярів на матеріалі художнього тексту та текстів наукового (лінгвістичного, літературознавчого, мистецтвознавчого) характеру, поглиблюється знайомство із зображально-виразними засобами мови та їх ідейно-художніми функціями в літературних творах, а також у різних жанрах наукової мови [7].

Таким чином, з'ясувавши переваги таких уроків, можна зробити висновок, що найголовнішою методичною можливістю інтегрованих уроків при вивченні шкільних предметів є підвищення ефективності навчання учнів, їх підготовленості до життя, рівня компетентності та самостійності. Використовуючи у своїй роботі інноваційні уроки, учитель значно поглиблює знання учнів, реалізує принцип єдності навчання й виховання. І хоча в процесі підготовки до інтегрованих уроків можуть виникати певні труднощі, їх можна осилити, а деякі з них навіть трансформувати в переваги.

Література:

1. Пометун О. Яким має бути інтерактивний урок: Умови ефективного навчання// Завуч. – 2005. – №31 вкл. – С. 6-10.
2. Крутенко О. В. Використання інтерактивних стратегій на уроці // Зарубіжна література в школі. – 2005. – №21. – С. 7-10.
3. Біляєва О. Концепція інтенсивного навчання мови // Українська мова та література в школі. – 1991. – № 6. – С. 26-30.
4. Варзацька Л., Дворецька Л. Методика інтегрованого уроку // Дивослово. – 2004. – № 3. – С. 31-50.
5. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / Колектив авторів за редакцією М. І. Пентилюк: М. І. Пентилюк, С. О. Караман, О. В. Караман, О. М. Горошкіна, З. П. Бакун, М. М. Барахтян, І. В. Гайдаєнко, А. Г. Галетова, Т. В. Коршун, А. В. Нікітіна, Т. Г. Окуневич, О. М. Решетилова. – К.: Ленвіт, 2004. – С. 95.
6. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті. – К.: Шкільний світ, 2001. – 34 с.
7. Шуляр В. І. Інтеграція як стратегія в системі літературної освіти школярів. – Режим доступу: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/monograf/49/6.pdf>

Малинова Н. А.*

**МЕТОДИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ
НА УРОКАХ ІСТОРІЇ**

У статті розглядаються шляхи формування історичної свідомості, наведені методи, засоби, що сприяють набуттю предметних, галузевих і ключових життєвих компетенцій, зокрема розвиток соціальної компетентності учнівської молоді на уроках історії.

Дослідження розвитку людини, її духовного світу в перехідних суспільствах, до яких належить і Україна, – одна з актуальних проблем, що постала перед вітчизняним суспільством. Предмет особливої уваги науковців – це молодь, яка відіграє важливу роль у соціальній динаміці українського суспільства. Наше майбутнє значною мірою залежатиме від того, наскільки успішно молоде покоління буде спроможним осмислити та засвоїти загальнонаціональні ідеї та інтереси, втілити їх у життя.

Виклики сьогодення в економічній, політичній та соціальній сфері поставили нові вимоги до особистості з боку суспільства. Двадцять років незалежності в Україні довели, що успішний розвиток громадянського суспільства визначається підготовкою освічених, високоморальних і практичних людей, здатних до конструктивної, плідної співпраці, які повинні мати глибоке почуття відповідальності за долю держави, її розвиток і процвітання. На сучасному етапі розвитку суспільних процесів в Україні пріоритетного значення набувають міжособистісні конструктивні стосунки представників усіх страт українського

---

* © Малинова Н. А.